

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Калініна Т.С.

кандидат психологічних наук,
старший викладач
кафедри корекційної освіти
та спеціальної психології
*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
м. Харків, Україна*

Комунікативна готовність вихованців дошкільних закладів освіти грає важливу роль для успішного переходу до самостійного шкільного життя, є метою, умовою і результатом ефективної педагогічної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу. З огляду на вікові можливості дошкільнят, ми говоримо про елементарні навички та знання про стилі спілкування, методи, прийоми і засоби комунікації.

Для повноцінного розвитку дітей дошкільного віку сучасні педагоги і психологи все частіше звертаються до питань комунікативного навчання і виховання та вважають, що низький рівень розвитку в даній сфері є одним з основних факторів, що провокують труднощі соціалізації.

У дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР) є труднощі в формуванні комунікативних навичок. Недолік комунікативної сфери не забезпечує процес спілкування, а значить, і не сприяє розвитку мовленнєвої та пізнавальної діяльності, перешкоджає оволодінню знаннями. Більшість дітей із ЗПР з трудом вступають в контакт з однолітками і дорослими, їх комунікативна діяльність виявляється обмеженою. Є. Слєпович вказує на її основні ланки: недостатню сформованість мотиваційної діяльності, сфери образів-уявлень, недорозвиток знаково-символічної діяльності [5].

Розвиток спілкування - необхідна умова для формування готовності до шкільного навчання, воно формується у дошкільників із ЗПР дуже неповноцінно, його мотиви, виходять в основному з органічних потреб дітей.

Необхідність в спілкуванні з оточуючими диктується, як правило, фізіологічними потребами [3].

Спілкування з однолітками дошкільників із затримкою психічного розвитку відрізняється від спілкування дітей, що нормально розвиваються. Аналізуючи малюнки сім'ї дошкільників 6-7 років, В. Нікішина наголошує, що брати і сестри грають більш важливу роль в емоційному житті дитини з затримкою психічного розвитку, ніж у її однолітка, що нормативно розвивається [2].

Необхідно відзначити, що хоча діти за власною ініціативою украй рідко звертаються за схваленням, але в більшості своїй вони дуже чутливі до ласки, співчуття, доброзичливого ставлення. Серед особистісних контактів дітей із ЗПР переважають найбільш прості. У дітей даної категорії спостерігаються зниження потреби в спілкуванні з однолітками, а так само низька ефективність їх спілкування один з одним у всіх видах діяльності.

За рівнем комунікативної діяльності діти знаходяться на більш низькому рівні розвитку, ніж однолітки [4].

У дошкільників із ЗПР виділяється слабка емоційна стійкість, порушення самоконтролю у всіх видах діяльності, агресивність поведінки і її провокуючий характер, труднощі пристосування до дитячого колективу під час гри і занять, метушливість, часту зміну настрою, невпевненість, почуття страху, фамільярність по відношенню до дорослого. Відзначається велика кількість реакцій, спрямованих проти волі батьків, часту відсутність правильного розуміння своєї соціальної ролі і положення, недостатню диференціацію осіб і речей, яскраво виражені труднощі в розрізненні найважливіших рис міжособистісних відносин. Все це свідчить про недорозвинення у дітей даної категорії соціальної зрілості.

Нерідко у дошкільників із ЗПР відмічається стан тривожності, неспокою. На відміну від дітей, що нормально розвиваються, дошкільники із ЗПР фактично не потребують взаємодії з однолітками. Вони віддають перевагу грі на самоті. У них не відмічається вираженої прихильності до

кого-небудь, не виділяються друзі, міжособистісні стосунки нестійкі. У порівнянні їх нормою, рівень її розвитку досить низький і потребує корекції [5].

Діти із ЗПР відчувають труднощі у вербалізації своїх емоцій, станів, настрою. Як правило, вони не можуть дати чітку і зрозумілий сигнал про настання втоми, про небажання виконувати завдання, про дискомфорт і ін. Це може відбуватися з кількох причин:

а) недостатній досвід розпізнавання власних емоційних переживань не дозволяє дитині «дізнатися» стан;

б) наявний у більшості дітей із ЗПР негативний досвід взаємодії з дорослим перешкоджає прямому і відкритому переживанню свого настрою;

в) в тих випадках, коли власне негативне переживання усвідомлюється, і дитина готова про нього сказати, часто йому не вистачає для цього словникового запасу і елементарного вміння формулювати свої думки;

г) багато дітей із ЗПР, особливо обумовленою педагогічною занедбаністю, розвиваються поза культурою людських відносин і, не має жодних зразків ефективного інформування іншої людини про свої переживання. Дітям, які нормально розвиваються також властиво недостатнє вміння вербалізувати свої переживання. Але у дітей із ЗПР ця недостатність виражена в ще більшому ступені.

Найважливішою особливістю дітей із ЗПР є знижена активність у всіх видах діяльності, що, в свою чергу, може виявитися істотною причиною низьких комунікативних здібностей цих дітей. Чим вищий рівень загального психічного розвитку дитини, тим більшу роль в спілкуванні відіграють емоційно-комунікативні процеси. Особливе значення це має для дітей з ЗПР у колективних видах діяльності дітей, в першу чергу у грі. Тут за допомогою комунікативних процесів вони домовляються про зміст гри, складають її план, розподіляють ролі, домовляються при цьому про поведінку кожного персонажу. За допомогою комунікації здійснюється й взаємовідносини дітей у ході самої гри [1].

Повноцінний розвиток дітей із ЗПР можливе тільки при створенні найсприятливіших умов для спільної діяльності дитини і дорослого:

- введення спеціальних корекційно-педагогічних прийомів, спрямованих на підвищення соціальної компетентності дитини;
- реалізація особистісно-орієнтованого підходу в спілкуванні педагогів з дітьми, заснованого на принципах гуманістичної психології та педагогіки;
- створення умов для формування позитивності та адекватності самосприйняття і корекції неадекватної самооцінки;
- створення позитивно забарвленої, радісною, доброзичливої атмосфери в дошкільних закладах.

За власною ініціативою діти із затримкою психічного розвитку не включаються в гру з однолітками. Деякі з них спостерігають за предметно-ігровими діями, малюванням, роботою з конструктором інших дітей. Організатором гри цих дошкільників у всіх випадках є дорослий. Але і в цій ситуації повноцінної взаємодії старших дошкільників не виявляється.

Поява різних форм емоційно-комунікативної діяльності, в якій дитина співпрацює як з дорослими, так і з однолітками складають передумови розвитку потреб у спілкуванні. Згодом після цього розвиваються потреби для емоційно-комунікативного розвитку.

Комунікативна діяльність дітей із ЗПР має свої особливості, обумовлені не тільки порушенням інтелектуального і мовленнєвого розвитку, а й схильністю до дезадаптивної форми поведінки, що веде до шкільної дезадаптації і заважає успішному навчанню в школі. При систематичній і цілеспрямованій роботі фахівців дошкільних закладів є можливість формування комунікативної готовності дітей даної категорії в старшому дошкільному віці шляхом створення сприятливих для комунікативного розвитку педагогічних умов та корекційно-педагогічного впливу.

Таким чином, передумови для розвитку емоційно-комунікативної сфери складаються у процесі життя дитини у спеціальному та інклюзивному

освітньому закладі, як результат цілеспрямованої корекційно-виховної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лубовский В.И., Переслени Л.И. Дети с задержкой психического развития. - М.: Просвещение, 2003. – 164 с.
2. Никишина В.Б. Практическая психология в работе с детьми с ЗПР.-М.: Сфера, 2003. -253 с.
3. Обучение детей с задержкой психического развития / Под ред. В.И. Лубовского.- Ярославль: Академия развития, 2004. -269 с.
4. Развитие общения у дошкольников / под ред. А.В. Запорожца, М.И. Лисиной.- М: педагогика, 1994.- 269 с.
5. Слепович Е.С. Игровая деятельность дошкольников с задержкой психического развития. М., 1990. - 196 с.